

Limity pozitívnych akcií a afirmatívnych opatrení v spektre rodovo orientovaných verejných politík

Veronika Valkovičová¹

Université Versailles – St. Quentin-en-Yvelines, Francúzsko

Limity pozitívnych akcií a afirmatívnych opatrení v spektre rodovo orientovaných verejných politík. Táto štúdia sa zaoberá fenoménmi pozitívnych akcií a afirmatívnych opatrení, ktoré zohľadňujú rodový aspekt rovnosti šancí. Autorka sa zaoberá hlavnými princípmi, na ktorých je založený pojem a prax aplikácie pozitívnych akcií a zároveň poukazuje na početné negatívne efekty, ktoré tieto opatrenia často vyvolávajú. Cieľom štúdie je systematizovať variabilitu foriem a analyzovať dopad pozitívnych akcií, ktoré sú prítomné vo verejných politikách západných krajín. Na základe zovšeobecnenia nedostatkov tohto prístupu ku konceptu sociálnej spravodlivosti, autorka navrhuje nový prístup v zmysle komplexnejšieho a transformatívneho – mainstreamového prístupu k rodovým politikám, ktorý tiež presadzuje koncept rovnosti výsledkov.

Kľúčové slová: rodová politika; rodová rovnosť; pozitívne akcie; afirmatívne opatrenia; gender mainstreaming

Limits of Positive Actions and Affirmative Measures in the Scope of Gender-Oriented Public Policies. This study deals with the phenomena of positive actions and affirmative measures concerning the gender aspect of equal opportunities. Author elaborates the ground principles on which the notion and praxis of a positive action are based and pin points numerous negative effects these measures tend to evoke. The aim is to systematise the various forms of positive actions present in western policies and analyse their impact. Summing up the defaults of this approach to social justice policies, author proposes adjustments leading to a more complex and transformative – mainstream approach to gender policies, which is favoured by the concept of equality of results.

Key Words: gender policy; gender equality; positive actions; affirmative measures; gender mainstreaming

Moderná feministická filozofia vníma rodovú rovnosť² ako trojdimenzionálnu spoločenskú požiadavku sociálnej spravodlivosti. Jej súčasťou je pritom

¹ Korešpondencia: Mgr. Veronika Valkovičová, Université Versailles – St. Quentin-en-Yvelines, Francúzsko. E-mail: valk.veron@gmail.com

² Rodová rovnosť je konceptom sociálnej spravodlivosti, ktorý je so svojimi filozofickými základmi interdisciplinárnu problematikou. Východiskovým pojmom a konceptom tohto prístupu je konštrukt rodu, ktorý je sprevádzaný kategóriou pohlavia. Zároveň je rod považovaný za aspekt nespravodlivosti, ktorý sa politika rodovej rovnosti, resp. rodovo orientovaná politika snaží odstrániť. Samotná rodová rovnosť však disponuje súborom variabilných prístupov, ktoré sú aplikované v spektre verejných politík na rôznych úrovniach a v rôznych oblastiach. Tieto aspekty teórií rodovej

spojenie aspektu rovnosti prístupu k zdrojom, rovnosti príležitostí a rovnosti výsledkov pre všetkých jedincov, bez rozdielu pohlavia³ (Sohrab, 2000, s. 111). Napriek tomu, že je požiadavka rovnosti výsledkov stále súčasťou diskurzu európskych verejných politík s istou dávkou skepticizmu, nárok rovnosti prístupu k zdrojom a rovnosti príležitostí bol medzinárodnou úpravou ľudských práv definovaný už pomerne skoro⁴. Jednou z neskorších i najprielomovejších právnych úprav na medzinárodnom poli sa stal Dohovor OSN o odstránení všetkých foriem násilia a diskriminácie žien z roku 1979 (skr. CEDAW). Princípy rodovej rovnosti sa tak stali súčasťou metanaratívy demokracie. Diskusia aplikácie týchto princípov v legislatívnych opatreniach a v konkrétnych rodovo orientovaných verejných politikách však neustále osciluje v otázkach toho, ako a dokonca či vôbec usilovať o spojenie všetkých troch dimenzií rovnosti.

Zadefinovanie antidiskriminačných noriem a vyhlásenie právnej rovnosti jedincov pred zákonom garantuje jedincom rovnakú hodnotu vo vzájomnom vzťahu. Takéto opatrenia však nevyhnutne neodstraňujú nedostatky v prípadoch, kde sa stretávame so spomínanou nerovnosťou výsledkov, teda keď jedinci majú zo zákona prístup k zdrojom, no napriek rôznym faktorom štrukturálneho charakteru je v danej oblasti problematické dosiahnuť paritu oboch pohlaví. Iris Marion Young (2010, s. 99) definuje štrukturálne bariéry ako „*sústavu reprodukujúcich sa sociálnych procesov, ktoré sa vzájomne posilňujú a obmedzujú individuálne jednanie*“. Autorka vidí základ týchto štruktúr, ktoré prirovnáva ku vtáčej klietke, práve v rôznych sociálnych inštitúciách, ktoré uplatňujú kultúrne špecifické pravidlá na rody (Young, 2010, s. 109). Ľudskoprávne organizácie pridružené k OSN si tento regresívny faktor uvedomovali po niekoľko rokov a vo svojich programoch deklarovali nedostatky v rôznych oblastiach zdrojov – ľudských, sociálnych, politických, fyzických, materiálnych a finančných (Fordham, Gupta, 2011, s. 16). Rozvojové pracovné skupiny medzinárodného spoločenstva začali preto volať po súbore stratégií, ktoré by tieto nerovnosti vyrovnali a podporili skupiny, ktoré sú v konkrétnych oblastiach podreprezentované, resp. nemajú rovnaký prístup k zdrojom ako iné skupiny. Tieto opatrenia niesli v kontexte rodovo

rovnosti, rovnako ako konkrétne príklady rodovo orientovaných politík podrobne systematizuje nedávna štúdia Silvie Dončevovej : Rodová politika: Nové výzvy pre verejnú politiku. Slovenská politologická revue, roč. 12, č. 4, 2012.

³ Julia Adiba Sohrab (2000, s. 111) definuje tri dimenzie spravodlivosti nasledovne: rovnosť prístupov (ženy majú rovnaký prístup k zdrojom ako muži), rovnosť možností (ženy majú dostatok možností vytvoriť si vlastné zdroje), rovnosť výsledkov (ženy získavajú také zdroje/príležitosti, ktoré im zabezpečujú nezávislosť od iných jedincov).

⁴ Konkrétne máme na mysli Deklaráciu ľudských práv (1948) a Dohovor Rady Európy o ľudských právach (1953).

orientovanej verejnej politiky značnú dobu pomenovanie „ženské politiky“ (Franceskides, 2004, s. 11). Európske spoločenstvo tiež v roku 1981 pripravilo Akčný program (AP1), ktorý vychádzal zo skúseností 70. rokov 20. storočia. Tento program obsahoval v prvom rade výzvy k náprave nerovností medzi pohlaviami v oblasti práce (Hoskyns, 2000, s. 47). Z hľadiska rodovej rovnosti sa oblasť trhu práce stala kľúčovou sférou záujmu európskych politik. Ako píše aj feministická autorka Carole Pateman (2000, s. 175): „*Ženy dnes dosiahli z občianskeho i právneho hľadiska postavenie takmer rovné postaveniu mužov, ale do pracovného procesu sa nezačleňujú na takom istom základe ako muži*“. Isté smerovanie konkrétnym národným opatreniam poskytlo aj 12 kritických oblastí Pekinskej platformy, ktoré zasahujú oblasti ako zdravotníctvo, ozbrojené konflikty či médiá a pri ich tvorbe bolo ambíciou zahrnúť tieto požiadavky aj do národných stratégií štátov.

V medzinárodných a národných rozvojových programoch sa v zmysle uvedeného často stretávame s pojmom „pozitívna akcia“ (z aj. *positive action*), nie je to však jediné pomenovanie vytýčeného fenoménu verejných politik a v tejto oblasti sa stretávame so skutočnou terminologickou neistotou. Tento pojem má niekoľko synonym, ako aj foriem, v závislosti od podmienok, na ktoré je aplikovaný. Spoločných znakov rozsiahleho spektra pozitívnych akcií je hneď niekoľko. Podľa Rady Európy je pozitívna akcia „*zameraná na uprednostnenie prístupu pre niektoré kategórie ľudí, k ich zaručeným právam, v rovnakom rozsahu, ako členom ich kategórie osôb*“ (Council of Europe, 2000, s. 5). Pozitívna akcia je tak opatrením preferenčným a redistributívnym, keďže jej cieľom je podpora špecifickej skupiny jedincov. Zároveň sa v tomto zmysle môžeme stretnúť s pojmom „afirmatívna akcia“, ktorú Nancy Fraser vo svojich štúdiách odčleňuje od akcie transformatívnej. Afirmatívne akcie sú podľa Fraserovej (2007, s. 120) zamerané na záverečný výsledok, zatiaľ čo transformatívna akcia si za cieľ kladie meniť štrukturálne pomery, ktoré spoločenské nerovnosti spôsobujú. S pojmom „afirmatívna akcia“ sa prvýkrát stretávame pri pomenovaní antidiskriminačného programu vlády USA, ktorého cieľom bolo dosiahnuť rovnaký prístup k uchádzačom o zamestnanie v školstve (bez rozdielu rasy, náboženstva či rodu) (Pavlic, 1999, s. 17). Tento pojem je tak častejšie používaný v anglo-americkej terminológii verejnej politiky. V príručke rodovej analýzy UNESCO sa zároveň už v roku 1999 píše, že pojem nabral širší význam a začal sa používať pre opatrenia na „*nápravu predchádzajúcich negatívnych vplyvov na rovnosť pohlaví a na odstránenie pretrvávajúcich diskriminačných praktík v spoločnosti*“ (Pavlic, 1999, s. 17). V právnej terminológii sa však častejšie stretávame s pojmom pozitívna akcia, keďže, ako píše Bell a Waddington (2011, s. 1507), afirmatívna akcia si v tejto oblasti získala negatívnu rétorickú nálepku ako akcia, ktorá zvyhodňuje jednu

skupinu na úkor druhej. Preto sa aj v európskom diskurze verejných politik častejšie stretávame s výrazom pozitívna akcia.

Otázne však zostáva, ako vymedziť charakteristické znaky pozitívnej akcie. Ak máme vychádzať z prizmy trojdimenzionálnej rovnosti, potom je pozitívna akcia opatrením, ktorého cieľom je dosiahnutie prvých dvoch typov rovnosti – rovnosti prístupu k zdrojom a rovnosti príležitostí. Pozitívna akcia nedisponuje transformatívnym charakterom. Transformácia nevyhnutne vyžaduje vplyv na statusové a triedne nerovnosti, a ako taká nie je zvyčajne v afirmatívnej či pozitívnej akcii prítomná. Afirmatívne akcie si za úlohu nekladú deinštitucionalizáciu kultúrnych hodnotových vzorcov, ktoré *a priori* diskrimináciu spôsobujú, sú inherentne zamerané na nápravu zjavného nerovnomerného prístupu k zdrojom medzi pohlaviami, preto nesú v ekonomicky menej rozvinutých krajinách často prívlastok „rozvojové“. Napriek tomu sa podľa Fraserovej (2007, s. 120) môžeme stretnúť aj s kombinovanými stratégiami. Autorka priznáva, že afirmatívne akcie môžu nadobudnúť transformatívne prvky, sama ako príklad udáva zavedenie podmieneného základného príjmu. Zároveň si v tomto kontexte môžeme položiť otázku, akého charakteru sú kvótné opatrenia. Sú to často diskutované programy kvótného umiestnenia pohlaví vo verejnom a čoraz častejšie aj súkromnom sektore, ktoré otvárajú verejnú diskusiu o rovnosti príležitostí pre pohlavia. V severských krajinách sa nemalá pozornosť venuje tiež korporátnym chartám a kvótam v spoločnostiach súkromného sektora (Niskanen, 2011, s. 39). Z hľadiska znakov afirmatívnych, transformatívnych či zmiešaných opatrení v oblasti politickej reprezentácie žien sa môžeme rovnako pýtať, ako nastaviť kvótné opatrenie tak, aby sa s afirmatívnou akciou tohto charakteru zmenil aj verejný diskurz o ženách v politike. Špecifickým príkladom je napríklad Veľká Británia, ktorá zaviedla kvóty pomerne netradičným progresívnym spôsobom⁵.

Podnet k pozitívnej akcii môže mať rôzny charakter, jej cieľom je však vždy napravenie deficitov v rovnosti zdrojov a šancí. Pozitívna akcia môže byť uplatňovaná na rôznych úrovniach autorít – na úrovni regionálnej, národnej či nadnárodnej. Od začiatku 80. rokov sa zároveň stretávame s aplikáciou pozitívnych akcií sieťami verejných i súkromných aktérov. Rada Európy, ktorá

⁵ Keď Strana labouristov v roku 1980 zaviedla do svojich radov kvóty, stala sa nielen atraktívnejšou pre voličov/voličky, ale vytvorila istý konkurenčný tlak aj na Liberálnu stranu a Konzervatívcov, ktorí tiež neskôr museli prejsť k „prepúšťaniu“ žien na kandidátske listiny (Lovenduski, 2000, s. 93). Príklad Veľkej Británie je tak nielen potenciálnym príkladom pre ostatné krajiny, či politické strany, sama krajina je názornou ukážkou toho, ako zavádzanie kvót vyžaduje komplexnú znalosť politického systému, inštitúcií a politickej kultúry v danej krajine, ktoré zohrávajú primárnu rolu.

monitoruje paritné opatrenia v európskom priestore, zatriedila vo svojich štúdiách pozitívne aktivity do dvoch skupín (Council of Europe, 2000):

Ochranné opatrenia – nie sú pozitívnymi opatreniami v pravom zmysle slova. Zuzana Kulašiková (2008, s. 159) definuje tieto opatrenia aj ako tradičné, ich cieľom je favorizovať a podporovať ženy. Väčšinou sa týkajú materstva a tehotenstva a v mnohých európskych krajinách sa zavádzali v 90. rokoch. Konkrétnymi príkladmi ochranných opatrení sú napr. zákaz nočnej práce pre ženy či zákonom vymedzená hranica, do koľkého mesiaca tehotenstva má žena právo pracovať (povinná materská dovolenka) (Council of Europe, 2000, s. 27). Mnohé z týchto opatrení vychádzajú zo stereotypného vnímania rodov, ako napr. normy, ktoré pripisujú rodičovskú dovolenku výlučne ženám a limitujú tak možnosti mužov v oblasti starostlivosti (Pietruchová, 2007, s. 66). V USA dostala špecifická skupina týchto ochranných opatrení prívlastok – „*materské politiky*“ (Nossiff, 2007, s. 61). Ako istú formu ochranných opatrení môžeme vnímať aj systém sociálneho zabezpečenia a prerozdelenia, ako píše Bell a Waddington (2011, s. 1524), prvky „welfare state“ – teda tzv. sociálneho štátu. Podľa týchto autorov má z pohľadu jurisprudencie pozitívna akcia spoločné črty so sociálnymi redistributívnymi opatreniami – a to „*charakter zameraný na jednu skupinu a cieľ odstrániť spoločenské nerovnosti*“. Napriek tomu tieto dve oblasti podľa autorov nemožno stotožňovať.

Opatrenia vedúce k záväzným výsledkom – spoločnou črtou týchto opatrení je absolútna prednosť podreprezentovaných skupín. Táto druhá skupina opatrení sa týka napríklad kvótného systému pre vedu, školstvo, politickú reprezentáciu, podnikanie atď. Môže mať však aj podobu preferenčnej alokácie zdrojov, čo sa najvýraznejšie prejavuje v rozvojových programoch, ktoré pôsobia v kultúrach so silným patriarchálnym prvkom. Je však mylné predpokladať, že pozitívne akcie ako opatrenia vedúce k záväzným výsledkom majú svoju úlohu iba v krajinách, ktoré si neosvojili demokratické princípy. Pozitívne akcie sú opatrenia, ktoré môžu vyrovnávať akékoľvek nerovnosti, čo poskytuje modusu ich aplikácie široké možnosti. Ako sa však píše aj v správe Rady Európy o pozitívnych akciách – na ich tvorbu neexistuje žiadna povinnosť, keďže sú aplikované v spornom právnom kontexte (Council of Europe, 2000, s. 26). Pozitívne akcie často vznikajú bez zohľadnenia špecifických charakteristík obyvateľstva a ich tvorba môže byť do istej miery „rodovo slepá“. Z tohto pohľadu je riziková aj analytická metóda SWOT, ktorá obsahuje štyri prvky – silné stránky (strengths), slabiny (weaknesses), výhody (opportunities) a hrozby (threats). Táto metóda nevychádza zo štatistík a dát, ktoré sú rozdelené podľa pohlavia, vychádza len z predpokladaných (často

stereotypných) znalostí a vynáša generalizované závery⁶ (Asklöf, Hedman, Strandberg, 2003, s. 58).

Konkrétne pozitívne akcie sú do značnej miery definované tým, na akú oblasť sa orientujú a akú skupinu jedincov adresujú. Oblasti intervencie sú v tomto prípade rôzne. Rada Európy v rámci rozvojových programov zatriedila pozitívne aktivity v európskom priestore do troch tematických okruhov:

- 1) trh práce, rekvifikácia a vzdelávanie;
- 2) rozhodovanie (politické rozhodovanie);
- 3) šírenie povedomia (Council of Europe, 2000, s. 3).

Rozvojový program OSN (UNDP) svoje pozitívne aktivity klasifikuje na základe toho, akým spôsobom na programe participujú samotné cieľové skupiny. UNDP je súčasťou dlhodobej rozvojovej iniciatívy – tzv. Miléniových rozvojových cieľov, ktoré si za prioritu kladú odstránenie chudoby v najkρίzovejších oblastiach. Päť z ôsmich rozvojových cieľov je priamo naviazaných na rodovú problematiku, všetky ciele však zahŕňajú aj rodový aspekt (Sciora, Stevenson, 2009; Fordham, Gupta, 2011). UNDP delí svoje pozitívne aktivity na:

- 1) intervenčné programy – programy priamej pomoci a podpory parity;
- 2) tzv. self-help programy, teda „samo-pomocné“ programy, ktoré najčastejšie finančnými príspevkami podporujú rozvoj konkrétnej oblasti (Fordham, Gupta, 2011, s. 14).

Pozitívne akcie, ako súčasť stratégie rodovej rovnosti, sú tvorené s cieľom napraviť diskrepancie v istej konkrétnej oblasti. Je preto nevyhnutné skúmať nerovné pomery *ex post* aplikácie daného opatrenia. Avšak pozitívne aktivity, ktoré sa využívali v období tvorby Pekinskej platformy a Miléniových rozvojových cieľov OSN v 90. rokoch, podliehali kvantitatívnej analýze – vychádzali z reprezentatívnych dát, ktoré neposkytovali systémové analýzy. Príkladná kvantitatívna analýza pozitívnej akcie v oblasti školstva by napríklad zahrňovala faktory, ako napr.: podiel pohlaví v danom odbore štúdia, podiel pohlaví v odbore v porovnaní s dopytom po štúdiu, porovnanie miery úspešnosti v porovnaní s počtom udelených diplomov, miera zamestnanosti u držiteľov diplomov atď. (Council of Europe, 2000, s. 55). Ako je z týchto kvantitatívnych údajov zrejmé, neposkytujú dostatok informácií o podstate nerovností, spoločenskom statuse absolventov daného odboru a pod. Kvantitatívne dáta neponúkajú dostatok stimulov na prípadné zmeny v stratégii, ak by jej pôvodná podoba nedosiahla pozitívne výsledky. Efektívna

⁶ Príklad metódy SWOT – „*Slabina: Mladé ženy opúšťajú vidiek a odchádzajú do mesta. Silná stránka: Na vidieku žije vysoký počet žien s vyšším vzdelaním. Príležitosť: Mladé ženy by mohli zväziť odchod do mesta, ak by boli na vidieku príhodnejšie podmienky pre výchovu detí, nižšie nájom a všeobecne dobré životné podmienky. Hrozba: Na vidieku sa rodí málo detí*“ (Asklöf, Hedman, Strandberg, 2003, s. 58).

implementácia opatrenia na dosiahnutie vyrovnanej participácie v konkrétnej oblasti vyžaduje flexibilitu – schopnosť zmeniť predpoklady a nástroje aj počas už rozbehnutej pozitívnej akcie. V rámci projektov európskeho spoločenstva sa preto kladie dôraz na kvalitatívny výskum spoločenských pomerov a na rozsiahle spektrum indikátorov, ktoré umožňujú širší pohľad na zvolenú problematiku. V tomto ohľade slúžia na tvorbu verejných politík tzv. rodovo členené dáta. Ich úlohou je mapovať rozdiely a podobnosti medzi pohlaviami v rôznych oblastiach, čím sa vytvorí komplexný a detailný pohľad na to, ako verejné politiky ovplyvňujú životy mužov a žien. Môžu mať podobu najvšeobecnejších indikátorov nezamestnanosti, úmrtnosti či volebnej účasti (Asklöf, Hedman, Strendberg, 2003, s. 28). Pozitívne akcie, ktoré operujú s rodovo členenými dátami a indikátormi majú ambíciu stať sa v rámci rozsiahlych projektov akciami transformatívnymi s cieľom rovnosti výsledkov – snažia sa deinštitucionalizovať štrukturálne nerovnosti.

Problematické oblasti aplikácie pozitívnych aktivít

Tvorba programov a stratégií, ktoré obsahujú preferenčné prerozdelenie zdrojov a šanci na základe zjavných nerovností medzi pohlaviami, predstavuje sporný bod aj v samotnej filozofii feminizmu a rodovej rovnosti. Pozitívne aktivity sú aj dnes súčasťou národných a medzinárodných stratégií, ich modus aplikácie ale za posledné desaťročia prešiel revíziou, keďže sú samy nositeľkami niekoľkých sporných atribútov. Prekonať tieto atribúty znamená nastaviť pozitívnu akciu tak, aby skutočne smerovala k náprave diskrepancií a svojim cieľom dopomáhala k rovnosti výsledkov.

Príkladom je pomerne mladý smer, tzv. dekonštruktivizmus, podstatou ktorého je neoliberálna téza o rovnosti jedincov. Tento smer odmieta akékoľvek preferenčné praktiky, ktoré by nejakým spôsobom zvýhodňovali konkrétnu skupinu (Stiegler, 2002, s. 9). Môžeme tak induktívne zhodnotiť, že dekonštruktivizmus nepriznáva legitimitu formám pozitívnych akcií. Považuje pozitívne akcie za nezlučiteľné s princípom rovnosti jedincov a v tomto prípade aj rovnosti pohlaví. Nejedná sa však len o teoretický spor. Právne spory o legálnosti preferenčných programov majú dlhú históriu hlavne v západných krajinách európskeho spoločenstva. Jedným z príkladov je britský súdny proces z roku 1995, tzv. prípad Kalanke⁷. Tento proces rozhodol v neprospech aplikovanej pozitívnej akcie a zbavil platnosti program, ktorého cieľom bolo odstránenie rodovo segregovaného pracovného trhu. Napriek tomu sa od konca 90. rokov stále stretávame s preferenčnými programami. Spory o pozitívnych akciách v oblasti trhu práce na európskom poli rieši najnovšie Zmluva

⁷ V roku 1995 sa vo Veľkej Británii konal súdny proces, výsledkom ktorého bolo vyhlásenie súdu, ktoré deklarovalo preferenčný výber zamestnancov za diskriminačný.

o fungovaní EÚ z roku 2010. V čl. 157 tejto zmluvy sa píše nasledovné: „Vzhľadom na cieľ plne zabezpečiť v praxi rovnaké zaobchádzanie s mužmi a ženami v pracovnom procese, nebráni zásada rovnakého zaobchádzania žiadnemu členskému štátu zachovať alebo zaviesť opatrenia umožňujúce osobitné výhody menej zastúpenému pohlaviu pre lepšie uplatnenie sa v odbornej pracovnej činnosti alebo ako prevencia či kompenzácia nevýhod v profesionálnej kariére“ (Zmluva o Európskej únii a Zmluva o fungovaní Európskej únie, 2010). Ako sme však už uviedli, táto sporná povaha pozitívnej akcie jej dodáva istý charakter kontroverzie, a tým prehĺbuje fakt, že štáty nie sú nútené pozitívne akcie na vyrovnanie disparít aplikovať.

Positívne akcie vznikajú zo snahy napraviť isté nerovnosti zdrojov a príležitostí a často sa pohybujú v oblasti štrukturálnych bariér, ktoré nesú označenie tzv. nepriamej diskriminácie, ktorá vychádza zo stereotypného vnímania rodov. Pri vytváraní predpokladov afirmatívnej akcie existuje reálna hrozba, že táto akcia prehľbí *a priori* existujúce stereotypy a diskriminačné kultúrne štruktúry. J. Cviková (2003, s. 17) tento postup opisuje v jednoduchej podobe na nasledujúcom príklade: „Stereotyp „ženy sú matky“ vedie k stereotypu „ženy sa starajú o deti“ a ten vedie k stereotypu „ženy si hľadajú hlavne prácu na čiastočný úväzok““. Moderné stratégie rodovej rovnosti rátajú s týmto rizikom, čo je spojené s rozširovaním národných a medzinárodných rodovo orientovaných štatistík a rodovo diferencovaných dát. Mnohí aktéri verejných politík si uvedomujú, že ich pozitívne aktivity môžu viesť k zhoršeniu pomerov a aplikujú ich len po komplexnej systémovej analýze, ktorá využíva integrovaný, rodovo citlivý pohľad na verejnú politiku. Vhodným príkladom takejto krajiny je Nórsko, ktoré cez svoju verejnú správu motivuje aj súkromný sektor (Niskanen, 2011, s. 40). Aplikácií pozitívnej aktivity musí však predchádzať aj akási analýza mimo-sociálnych vzťahov, teda analýza ekonomického prostredia a pod. Nastavenie afirmatívnej akcie podľa vzoru iného regiónu (či krajiny) zároveň nemusí byť vždy krokom úspešným, je nutné rátať s regionálnymi rozdielmi v rôznych oblastiach.

Keď pracovná skupina Rady Európy v roku 2004 hodnotila dovtedy existujúce stratégie rodovo orientovaných verejných politík vo svojich členských krajinách, výsledkom jej správy bol pomerne nelichotivý obraz pozitívnych akcií. Jednou z výčitiek skupiny bola kontroverzná nálepka akcií ako „ženských politík“ (Council of Europe, 2004, s. 7). Od roku 1975, kedy sa konala v Mexiku konferencia zameraná na začlenenie žien do rozvoja, sledujeme v mnohých stratégiách trend orientovať sa na ženy ako na podreprezentovanú a minoritnú skupinu. Pôvodné stratégie, ktoré mali ženy definovať ako skupinu, ktorá je v mnohých oblastiach podreprezentovaná a nedisponuje rovnakými zdrojmi ako mužská populácia, podľa mnohých postavili ženy do pozície sociálnej skupiny (akoby aj istej sub-kultúry) a často

tak prehliadali mužov (ako kultúru majoritnú). Mnohé verejné politiky prehliadali model patriarchálneho otcovstva, ktorý znevýhodňuje mužov napríklad a hlavne v oblasti starostlivosti (Kiczková, Szapuová, 2011, s. 227). Pozitívne akcie zamerané na mužov v oblasti rodovo orientovanej verejnej politiky tvoria samostatnú oblasť, ktorá donedávna ani neniesla pomenovanie pozitívna akcia v oblasti rodovej rovnosti. Dnes sa však čoraz častejšie môžeme stretnúť s pozitívnymi aktivitami zameranými aj na mužov, ktoré disponujú implikáciami na rodové pomery v spoločnosti, ich hlavným cieľom je odbúrať patriarchálne štruktúry, ktoré spôsobujú znevýhodnenia. Príkladom pre európske štáty môže byť projekt vytvorený ministerstvom školstva v Austrálii. Krajina v tomto smere vytvorila inovatívny národný projekt s názvom *Success for Boys* (Úspech pre chlapcov), ktorého cieľom bolo cez podporu rezortu zlepšiť školské výsledky chlapcov. Prvotnou ideou programu bol fakt, že muži v austrálskej spoločnosti dostávajú za rovnakú prácu ako ženy, stále vyššie mzdové ohodnotenie. Cieľom tejto afirmatívnej akcie s transformatívnou víziou bolo zlepšenie sociálneho statusu horšie platených žien, práve cez podporu mužov (Keddie, 2006, s. 83).

Nancy Fraser sa v rámci svojho teoretického konceptu prerozdelenia venuje vplyvom transformatívnych a afirmatívnych stratégií na sociálny status jedincov, ktorým sú adresované. Pri porovnávaní oboch typov stratégií dochádza k záveru, že síce afirmatívne akcie pôsobia navonok ako solidárne opatrenia, sú to práve transformatívne stratégie, ktoré sú, ako sama píše, solidárnejšie. Transformatívne opatrenia podľa autorky znižujú nerovnosti tak, aby sa nevytvárali stigmatizované a vylúčené triedy, ktoré sú vnímané ako „nepatrične zvýhodňované“ (Fraser, Honneth, 2004, s. 118). Sociálna exklúzia a marginalizácia konkrétnych skupín jedincov pre nich predstavuje v prípade preferenčných politik prerozdelenia reálnu hrozbu. Spoločenský status jedincov, ktorým boli udelené preferenčné výhody, môže byť vystavený hrozbe na základe spoločenskej percepcie odmeňovania a práce. „V rámci uznania žien je nutné zdôrazniť, že je uznanie indivíduí v súčasnej spoločnosti dané do veľkej miery na základe práce a pracovného zaradenia...“ (Kulašiková, 2008, s. 22). Je preto nutné zaoberať sa sociálnou politikou ako súborom afirmatívnych opatrení. Práve táto politika stavia na základe predpokladu Nancy Fraserovej napríklad aj ženy – matky, ktoré sú samoživiteľky a poberajú sociálnu podporu, do pozície nepatrične zvýhodňovaných „žobráčok“ (Fraser, Honneth, 2004, s. 53). Fraser na základe analýzy implikácií afirmatívnych opatrení spolu s Honnethom prichádza k záveru, že nie je dostačujúce vytvoriť jednu stratégiu zameranú na prerozdelenie zdrojov a príležitostí a druhú stratégiu zameranú na spoločenské uznanie identity jednotlivca. Navrhuje preto vytvoriť politiky, ktoré by obsahovali oba tieto prvky a nevyhnutne sa prekrývali (Fraser, Honneth, 2004, s. 126).

Teórie rodovej rovnosti sa v rámci verejných politík zaoberajú tiež otázkou, či majú jednotlivé stratégie dbať na odlišnosti životných foriem mužov a žien. Kritika pozitívnych akcií sa do istej miery venuje aj otázke odlišnosti. V tomto zmysle zdôrazňuje tiež Zuzana Kiczková postupnú individualizáciu životných štýlov Európanov a Európaniek. Pluralizácia životných štýlov má podľa nej nevyhnutne vplyv aj na tvorbu verejných politík a ako také si politiky vyžadujú diferenciaciu prístupov (Kiczková, Szapuová, 2011, s. 216). Je preto aj podľa tejto autorky namieste spochybňovať efektívnosť konkrétnych afirmatívnych akcií, pokiaľ nezohľadňujú individuálny aspekt rôznorodosti individua. Nancy Fraser (2007, s. 42) s Axelom Honnethom odmietajú hodnotenie skupinových identít podľa jednotnej osi, pričom poukazujú na „rozličné príslušnosti“ jedincov. Fraser (2007, s. 43) opisuje napríklad postavenie žien etnických minorít, ktoré zažívajú akoby dvojnásobnú diskrimináciu v rámci statusovej hierarchie. Preto nie je vhodné, aby boli recipienti konkrétnej afirmatívnej akcie radení do jednej skupiny spolu s majoritným etnikom. Fraser nadväzuje na Iris Marion Young, ktorá apeluje na kultúrnu transformáciu. Podľa nej je politika prerozdelenia slepá k odlišnostiam a mohla by nerovnosti len prehĺbiť. Táto politika podľa nej univerzalizuje štruktúry nerovnosti a od rôznych spoločenských skupín vyžaduje asimiláciu a zavrnutie špecifických odlišností od majoritnej kultúry (Fraser, Honneth, 2004, s. 33). Aplikácia pozitívnej akcie bez predchádzajúcej systémovej analýzy nezohľadňuje predpoklad autorky, ktorý hovorí o tzv. dvojstupňovej parite. Nerovnosť môže totiž podľa autorky existovať na úrovni skupiny ako aj vo vnútri tejto skupiny (Fraser, Honneth, 2004, s. 69). Aplikáciu afirmatívnych akcií, ktoré si za cieľovú skupinu kladú jednoducho „ženy“, predstavuje vo filozofii smer, tzv. feminizmus rovnosti, ktorý Fraser odsúdila na základe jeho univerzalizácie socio-kultúrnych skupín. Vo svojom diele *Radikálna imaginácia* píše, že tento smer zoskupil ženy do jednej univerzálnej skupiny, ktorá zažíva spoločný útlak. Tým pádom prehliadol dvojité zaťaženie, ktorému sú vystavené ženy z iných minoritných skupín (ako napr. ženy s iným etnickým pôvodom, lesbičky, ženy z najnižších sociálnych vrstiev a pod.) (Fraser, 2007, s. 42).

Rozdiel medzi afirmatívnou a transformatívnou akciou spočíva podľa Nancy Fraser vo vplyve daného opatrenia na zmenu sociálnej štruktúry. V tomto kontexte tiež Eliane Vogel-Polsky (2000, s. 76) hovorí konkrétne o tzv. praktických problémoch pozitívnych akcií. Podľa nej nie je možné prostredníctvom pozitívnej akcie zmeniť sociálne vzťahy, ktoré determinujú pracovné vzťahy žien, ako aj ich situáciu v súkromnom živote. Vogel-Polsky tak otvára otázku úlohy pozitívnych akcií v oblasti tzv. rodovo podmieneného

násilia⁸. Jacquelyn Knoblock vo svojej štúdií z roku 2008 (s. 97) hodnotí aplikáciu pozitívnych akcií na domáce násilie. Podľa autorky je rodina poznačená dichotómiou socio-kultúrneho konštruktú verejnej a súkromnej sféry a v súčasných podmienkach západných krajín dochádza k tzv. privatizácii rodiny. Na základe tohto verejná politika nedokáže svojimi praktikami prerozdelenia obsiahnuť sféru rodiny a následne ani domáceho násilia. K problematike domáceho násilia sa vo svojej správe vyjadrila aj Svetová zdravotnícka organizácia (WHO). Vo svojej správe z roku 2006 deklarovala neefektívnosť doteraz existujúcich pozitívnych akcií programu Miléniových rozvojových cieľov, ktoré sa zamerali na oblasť odstraňovania rodovo podmieneného násilia. WHO preto apelovalo na kombinované opatrenia, ktoré by vplývali na zmenu statusu marginalizovaných skupín žien v rozvojových krajinách (Sciara, Stevenson, 2009, s. 195). Po transformatívnom charaktere opatrení rodovej rovnosti začala v roku 1989 volať aj Európska komisia. Jej Akčný program 3 (AP3) zacielený na rodovo podmienené násilie, pričom kládol dôraz na domáce násilie a sexuálne obťažovanie, ktorého obeťami sú štatisticky najčastejšie ženy. Práve kooperácia s mimovládnyimi organizáciami a rozsiahly výskum problematiky viedli pracovné skupiny k záveru, že pre minimalizáciu týchto patologických javov je kľúčová zmena patriarchálnych kultúrnych vzorcov, na ktoré má dominantný vplyv finančná nezávislosť žien. Finančná sebestačnosť žien a sociálne uznanie s ňou spojené sa preto stali hlavnými cieľmi európskych stratégií v spomínanej oblasti, ktorá je len veľmi ťažko obsiahnuteľná súborom pozitívnych akcií (Ostner, 2000, s. 37). Ann Jones (2003, s. 221), ktorá sa v Spojených štátoch po mnohé roky venovala výskumu domáceho násilia, zdôrazňuje nutnosť aplikovať integrovaný prístup rodovo citlivej perspektívy do všetkých oblastí rozhodovania vo verejnej správe, keďže podľa nej by mohli čiastkové zmeny viesť k ešte väčšiemu ohrozeniu osôb, ktoré sa stali obeťami domáceho násilia. Odborníci a odborníčky v oblasti rodovo orientovanej politiky však akcentujú aplikáciu integrovaného rodovo citlivého rozhodovania nielen na sféru rodovo podmieneného násilia.

Pozitívne akcie, rodová analýza a gender mainstreaming

Takto definované deficitní pozitívnych akcií poskytujú pomerne skeptický pohľad na efektívnosť ich vlastnej aplikácie. Využitie pozitívnych akcií v oblasti rovnosti šancí a zdrojov má však svoje opodstatnenie v dosahovaní

⁸ Za rodovo podmienené násilie je považované akékoľvek násilie fyzické, či psychické, ktoré je založené na rodovom aspekte. Do tejto oblasti preto zahrňujeme sexuálne násilie, domáce násilie, sexuálne obťažovanie, obchod so ženami, prostitúciu, pornografiu či rôzne kultúrne praktiky (napr. ženská obriezka) (Heise, Pitanguy, Germain, 1993, s. 11).

parity pohlaví v rôznych oblastiach spoločnosti. Ako sme však už v článku na základe teoretických konceptov mnohých autorov a autoriek zdôraznili, je nevyhnutné opäť pripomenúť, že vplyv takýchto akcií je pomerne obmedzený v oblasti rovnosti výsledkov. Tento modus rovnosti predpokladá, že redistribúcia zdrojov povedie k rovnosti výsledných podmienok. Napriek právnej rovnosti jedincov a rozsiahlej aplikácii pozitívnych akcií, ktoré vychádzajú aj zo spomínanej SWOT metódy, môžeme aj na Slovensku stále pozorovať deficity v oblasti rovnosti výsledkov. Konkrétnym príkladom je fakt, že muži a ženy za rovnakú prácu stále získavajú rozdielne finančné ohodnotenie napriek tomu, že majú v mnohých krajinách rovnaký prístup k zdrojom a rovnaké šance (OECD Family Database, 2012).

Pekinská akčná platforma z roku 1995 indikovala posun verejných politík krajín medzinárodného spoločenstva v oblasti rodovej rovnosti. Táto konferencia totiž postavila základy nového prístupu v oblasti prijímania rozhodnutí verejných politík – predstavila tzv. stratégiu gender mainstreaming, ako integrovaný, rodovo citlivý prístup vo verejnej politike (Pekinská akčná platforma, 1995). Gender mainstreaming nie je sám osebe metódou aplikovania rodovej rovnosti, nie je metódou s vytýčeným kvantitatívnym cieľom. Oveľa vhodnejšie je naň nahliadať ako na prístup vo verejnej politike, ktorý predstavuje proces hodnotenia implikácií a ako taký vyžaduje rodovú analýzu pomerov, na ktoré sa aplikuje vybraná stratégia verejnej politiky. Jedná sa o metódu, ktorá zohľadňuje skúsenosti žien a mužov, považuje ich za integrálny rozmer tvorby implementácie, monitoringu a hodnotenia politík a programov v rôznych sférach (UN Office of Special Adviser on Gender Issues, 2002, s. 1). Podstatou tohto integrovaného prístupu je analýza akéhokoľvek prijímaného rozhodnutia. Hlavnou myšlienkou je téza, že žiadne rozhodnutie nemôže byť rodovo neutrálne a má nevyhnutne rôzne vplyvy na individuálne životy jedincov (Pietruchová, 2007, s. 19). Gender mainstreaming môže preto nezávisle fungovať v rôznych oblastiach a na rôznych úrovniach rozhodovania vo verejnej správe na základe rozličnej metodológie. Barbara Stiegler sa vo svojej publikácii *Ako uplatňovať rodové hľadisko* venuje niekoľkým skupinám techník, ktoré integrujú rodovú analýzu a predstavujú prístup gender mainstreamingu v praxi. Jedná sa o nasledovné techniky:

1. Analytické techniky – tieto zohľadňujú zastúpenie, zdroje a využitkovanie. Integrovanou súčasťou týchto techník je na základe rôznych ideových prístupov rodovej rovnosti analyzovať dokumenty a propozície verejných politík⁹.

⁹ Pod pojmom analytických nástrojov s rôznymi ideovými základmi máme na mysli rôzne postupy. Ako príklady vyberáme nasledovné: metóda 3R (viď Asklöf, Hedman, Strandberg, 2003, s. 32); hodnotenie rodového dopadu – gender impact assessment

2. Konzultačné a participačné techniky – predstavujú napríklad mainstreamové orgány v oblasti tvorby politiky, patria sem aj tzv. „rodoví agenti“ (Stiegler, 2002, s. 17).

Z uvedeného je tiež zjavné, že rodovo citlivá verejná politika gender mainstreamingu nemusí nevyhnutne kolidovať s konceptom pozitívnych akcií. Ak by sme mali vychádzať z prístupu policy analysis v politickej vede, potom môžeme na pozitívne akcie nahliadať ako na „output“ spoločenských požiadaviek, teda „inputov“, ktoré prechádzajú „konverziou“ v podobe integrovaného, rodovo citlivého prístupu vo verejnej správe (teda gender mainstreamingu). Keďže gender mainstreaming predstavuje aktivity spojené s výskumom, rozvojom politiky, tvorbou programov a technickou asistenciou, je prirodzené, že môže viesť k výstupu, ktorý bude požadovať afirmatívne opatrenie, teda pozitívnu akciu. Výsledkom rodovej analýzy konkrétnej situácie môže byť pozitívna akcia zameraná na konkrétne kvantifikovateľné výsledky. Pozitívne aktivity a gender mainstreaming sa preto nevyklučujú, ale dopĺňajú. Vo svojom najnovšom Pakte pre rodovú rovnosť aj Európska únia zdôraznila spojenie oboch stratégií pre dosiahnutie požadovaných výsledkov rovnosti. Ako deklarovala aj Pekinská akčná platforma (1995), akákoľvek stratégia či program má rodové implikácie, ktoré sú kľúčové pre dosiahnutie spomínanej trojdimenzionálnej rovnosti. Pri akejkoľvek aplikácii stratégie afirmatívneho charakteru je však nevyhnutné vopred zohľadniť deficity či úskalia týchto opatrení, na ktoré sa táto štúdia zamerala. Keďže pozitívne akcie obsahujú isté inherentné riziká, ktorým sa venovala druhá časť tejto štúdie, v rodovo orientovanej verejnej politike sa postupne vytvoril názor, že len dôkladná rodová analýza dokáže zohľadniť rodový aspekt aplikovanej politiky a tak vplývať na komplexné nerovnosti, akými sú tie štrukturálneho charakteru. Rodová analýza sa využíva pri tvorbe projektov a snaží sa rozlíšiť „*zdroje, formy činnosti, príležitosti a obmedzenia žien a mužov v danej sociálno-ekonomickej skupine*“ (Dončevová, 2012, s. 326).

Eliminácia potenciálnych deficitov pozitívnych akcií môže v záverečnej podobe viesť k premene akcie z afirmatívnej na transformatívnu. Organizácia spojených národov pod svojou egidou za posledných dvadsať rokov vypracovala množstvo príručiek a nástrojov aplikácie rodovo citlivého prístupu do verejnej politiky, neustále však vychádzala z paradigmy, ktorá kombinuje gender mainstreaming a pozitívne akcie. Zároveň je nutné zdôrazniť, že napriek neustálej snahe teoretikov a teoretičiek akcentovať rolu rodovej analýzy a gender mainstreamingu na úkor konceptu pozitívnych akcií, je to

(viď Pietruchová, 2007, s. 40); metóda TRACE (viď Sevenhuijsen, Švab, 2004, s. 24); rodové rozpočtovanie – gender budgeting (viď MPSVaR, 2011, s. 50).

práve synergia týchto len zdanlivo protichodných fenoménov, ktorá predstava-
vuje princíp upevňovaný komunitárnym právom Európskej únie.

LITERATÚRA

- ASKLÖF, C. – HEDMAN, B. – STRENDBERG, H.: *Příručka na cestu k rovnosti žen a mužů*. Praha : Ministerstvo práce a sociálních věcí ČR, 2003. 58 s.
- COUNCIL OF EUROPE: „*Positive Action in the Field of Equality Between Men and Women*“. In : Council of Europe – Final Report of Activities of the Group of Specialists on Positive Action in the Field of Equality Between Women and Men (EG-S-PA) [online]. 2000 [cit. 2013-01-21]. Dostupné na internete: <http://www.coe.int/t/dghl/standardsetting/equality/03themes/standards-mechanisms/EG_S_PA_2000_7_en.pdf>.
- COUNCIL OF EUROPE: „*Stocktaking study of the effective functioning of national mechanisms for gender equality in Council of Europe member states*“ In : CDEG (2004) 19 [online]. 2004 [cit. 2013-01-22]. Dostupné na internete: <<http://www.coe.int/t/dghl/standardsetting/equality/03themes/standards-mechanisms/>>.
- CVIKOVÁ, J.: Nerodíme sa ako ženy a muži. In : Cviková, J. – Juráňová, J. (ed.): *Ružový a modrý svet*. Bratislava : Občan a demokracia, 2003, s. 9-31. ISBN 80-89140-02-5.
- DONČEVOVÁ, S.: Rodová politika: Nové výzvy pre verejnú politiku. In : Slovenská politologická revue, roč. 12, č. 4, 2012, s. 310-335. ISSN 1335-9096.
- FORDHAM, M. – GUPTA, S.: *Leading Resilient Development*. New York : United Nations Development Programme (UNDP), 2011. 84 s.
- FRANCESKIDES, R.: *Príručka o rodovej rovnosti EQUAL*. Bratislava : Ministerstvo práce, sociálnych vecí a rodiny SR (MPSVaR SR), 2004. 46 s.
- FRASER, N.: *Rozvíjení radikální imaginace – Globální přerozdělování, uznání a reprezentace*. Praha : Filozofia, 2007. 181 s. ISBN 978-80-7007-251-6.
- FRASER, N.: Feminismus, kapitalismus a lest dějin. *Gender, Rovné Příležitosti, Výskum*, roč. 10, č. 2, 2009, s. 3-12. ISSN 123-0028.
- FRASER, N. – HONNETH, A.: *Prerozdelenie alebo uznanie*. Praha : Filozofia, 2004. 333 s. ISBN 80-7007-200-8.
- HEISE, L. – PITANGUY, J. – GERMAIN, A.: *Násilie páchané na ženách – Skrytá ujma na zdraví*. Bratislava : Aspekt, 1993. 72 s. ISBN 80-967964-0-2.
- HOSKYNS, C.: A Study of Four Action Programmes on Equal Opportunities. In : Rossilli, M. (ed.): *Gender Policies in the European Union*. New York : Peter Lang Publishing, 2000, s. 43-61. ISBN 0-8024-4508-8.
- JONES, A.: *Nabudúce bude mŕtva – týranie a ako ho zastaviť*. Bratislava : Aspekt, 2003. 292 s. ISBN 80-967964-4-5.
- KEDDIE, A.: A Framework for Gender Justice: Evaluating the Transformative Capacities of Three Key Australian Schooling Initiatives. *The Australian Educational Researcher*, roč. 32, č. 3, 2006, s. 83-102. ISSN 0311-6999.
- KICZKOVÁ, Z. – SZAPUOVÁ, M.: Muži, otcovia a rodová rovnosť. In: Kiczková, Z. – Szapuová, M. (ed.): *Rodové štúdiá – Súčasné diskusie*. Bratislava : Univerzita Komenského v Bratislave, 2011. ISBN 978-8-223-2934-7, s. 226-248.

- KNOBLOCK, J.: Gender and violence – A reflective sociology of how gender ideologies and practices contribute to gender biased violence. *Human Architecture: Journal of the Sociology of the Self-Knowledge*, roč. 6, č. 2, 2008, s. 91-101. ISSN 1540-5699.
- KULAŠIKOVÁ, Z.: *Politika rodovej rovnosti: Úvod do teórie politiky rodovej rovnosti*. Sládkovičovo : Vysoká škola v Sládkovičove, 2008. 141 s. ISBN 978-80-89267-20-0.
- LOVENDUSKI, J.: Change in Women's Political Representation. In: Rossilli, M. (ed.): *Gender Policies in the European Union*. New York : Peter Lang Publishing, 2000, s. 87-107. ISBN 0-8024-4508-8.
- MINISTERSTVO PRÁCE, SOCIÁLNYCH VECÍ A RODINY SR (MPSVaR SR): *Analytická štúdia – Rodovo citlivé rozpočtovanie na národnej a regionálnej úrovni*. Bratislava : MPSVaR SR, 2011. 154 s. ISBN 978-80-89125-16-6.
- NISKANEN, K.: Gender and Power in the Nordic Countries. In: Niskanen, K. (ed.): *Gender and Power in the Nordic Countries*. Oslo : NIKK, 2011. s. 11-54. ISBN 978-82-7864-028-9.
- NOSSIF, R.: Gendered citizenship – Women, Equality and Abortion policy. *The New Political Science*, roč. 29, č. 1, 2007. s. 61-76. ISSN 0739-3148.
- OECD Family Database: „*LMF 1.5. Gender pay gaps for full-time workers and earnings by educational entitlement*“. In: OECD Social Policy Division – Directorate of Employment, Labour and Social Affairs [online]. 2012 [cit. 2013-06-17]. Dostupné na internete: <http://www.oecd.org/social/soc/LMF1.5%20Gender%20pay%20gaps%20for%20full%20time%20workers%20-%20updated%20081212.pdf>.
- OSTNER, I.: From Equal Pay to Equal Employability: Four Decades of European Gender Policies. In: Rossilli, M. (ed.): *Gender Policies in the European Union*. New York : Peter Lang Publishing, 2000. s. 25-43. ISBN 0-8024-4508-8.
- PATEMAN, C.: *Sexuálna zmluva*. Bratislava : Aspekt, 2000. 301 s. ISBN 80-85549-18-2.
- PAVLIC, B.: *Guidelines on Gender-Neutral Language*. Paris : UNESCO, 1999. 28 s.
- Pekinská akčná platforma.*: Výstup zo 4. Svetovej konferencie o ženách, Valné zhromaždenie OSN [online]. 1995 [cit. 2013-02-01]. Dostupné na internete: <http://www.un.org/womenwatch/daw/beijing/platform/>.
- PIETRUCHOVÁ, O.: *Gender Mainstreaming v praxi – Príručka*. Bratislava : Rozvojový program OSN (UNDP), 2007. 141 s.
- SACHMANN, R.: European Gender Roles – Public Discourses and Regional Practices. *Innovation*, roč. 11, č. 1, 1998. s. 167-190. ISSN 135-1610.
- SCIORA, R. – STEVENSON, A.: *Planet UN – UN confronting the challenges of the 21st century*. Geneve : Éditions du Tricorne, 2009. 288 s. ISBN 9-781829-303-111.
- SEVENHUIJSEN, S. – ŠVAB, A.: *The Heart Of The Matter – The Contribution of The Ethic of Care To Social Policy In Some New EU Member States*. Ljubljana : Mirovni Inštitut, 2004. 148 s. ISBN 961-6455-29-X.
- SOHRAB, J. A.: European Equality Legislation and Social Security. In : Rossilli, M. (ed.): *Gender Policies in the European Union*. New York : Peter Lang Publishing, 2000. s. 127-123. ISBN 0-8024-4508-8.

- STIEGLER, B.: *Ako uplatňovať rodové hľadisko*. Bratislava : Aspekt, 2002. 39 s. ISBN 80-85549-32-8.
- UN OFFICE OF SPECIAL ADVISER ON GENDER ISSUES: „*Gender Mainstreaming – Concepts and Definitions*“. In : United Nations Entity for Gender Equality and the Empowerment of Women. [online]. 2012 [cit. 2013-01-22]. Dostupné na internete: <<http://www.un.org/womenwatch/osagi/conceptsanddefinitions.htm>>.
- VOGEL-POLSKY, E.: *Parity Democracy – Law and Europe*. In : Rossilli, M. (ed.): *Gender Policies in the European Union*. New York : Peter Lang Publishing, 2000. ISBN 0-8024-4508-8, s. 61-87.
- WADDINGTON, L. – BELL, M.: *Exploring the boundaries of positive action under EU law – A search for conceptual clarity*. *Common Market Law Review*, roč. 4, č. 5, 2011. s. 1503-1526. ISSN 0165-0750.
- YOUNG, I. M.: *Proti útlaku a nadvláde – Transnacionální výzvy politické a feministické teorii*. Praha : Filozofia, 2010. 256 s. ISBN 978-80-7007-341-4.
- Zmluva o Európskej únii a Zmluva o fungovaní Európskej únie: Konsolidované znenie Zmluvy o Európskej únii a Zmluvy o fungovaní Európskej únie a Charta základných práv Európskej únie*. In Rada Európskej únie [online]. 2010 [cit. 2013-01-26]. Dostupné na internete: <<http://www.consilium.europa.eu/documents/treaty-of-lisbon?lang=sk>>.

Mgr. Veronika Valkovičová je absolventkou magisterského stupňa odboru Politológia na Fakulte politických vied a medzinárodných vzťahov Univerzity Mateja Bela v Banskej Bystrici. V súčasnosti je študentkou magisterského stupňa štúdia v odbore Analýza konfliktov a násilia na Univerzite vo Versailles – St. Quentin-en-Yvelines vo Francúzsku.

Mgr. Veronika Valkovičová
Université Versailles – St. Quentin-en-Yvelines
Faculté de Droit et de Science Politique
3 rue de la Division Leclerc, 78280 Guyancourt
E-mail: valk.veron@gmail.com